

วิเคราะห์หลักการสื่อสารตามหลักพุทธลีลา ๔ ของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา
และเผยแพร่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัล
An Analysis of the Communication Principles
According to the Four Buddhist Modes of Expression
of Mahachulalongkornrajavidyalaya University's Educational
and Dhamma Television Station in the Digital Era

กรณัน ชันวัง*

Koranan Khanwang

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Master of Buddhism (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ดวงเพชร สมศรี**

Tuangphet Somsri,

สมคิด เศษวงศ์***

Somkid Setwong

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Buddhist Studies Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: koranan.khan@mcu.ac.th

Received: August 15, 2026

Revised: August 25, 2026

Accepted: August 27, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์หลักการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัลตามหลักพุทธลีลา ๔ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัล (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อ

* นายกรณัน ชันวัง Mr.Koranan Khanwang. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Master of Buddhism (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** รศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี Assoc.Prof.Dr.Tuangphet Somsri. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

*** ผศ.ดร.สมคิด เศษวงศ์ Assist.Prof.Dr.Somkid Setwong. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

วิเคราะห์หลักการสื่อสารตามหลักพุทธลีลา ๔ ของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะฯ ๔๑๑

การศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัล และ (๓) เพื่อวิเคราะห์ การสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัลตามหลักพุทธลีลา ๔ โดยศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติงาน ผู้ใช้บริการ และผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า สถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ- ราชวิทยาลัย มีการสื่อสารเชิงบูรณาการที่ผสมผสานหลักการสื่อสารสมัยใหม่กับหลักธรรมทางพระพุทธ- ศาสนา โดยใช้ช่องทางดิจิทัลที่หลากหลาย ออกแบบเนื้อหาให้เข้าใจง่าย และสอดคล้องกับพฤติกรรม ผู้รับสารในยุคดิจิทัล ทั้งนี้ ได้ประยุกต์ใช้หลักพุทธลีลา ๔ ได้แก่ สันติสนทนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา ในการออกแบบเนื้อหาและการนำเสนอ ทำให้การเผยแผ่ธรรมะเกิดประสิทธิภาพ ด้านความรู้ ความเข้าใจ และแรงจูงใจในการดำเนินชีวิต อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านการมีส่วนร่วม ของผู้รับสาร เนื่องจากรูปแบบการสื่อสารส่วนใหญ่ยังเป็นการสื่อสารทางเดียว ดังนั้น การพัฒนารูปแบบ การสื่อสารให้เน้นการมีส่วนร่วมและปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับพฤติกรรมผู้บริโภคสื่อในยุคดิจิทัล จะช่วย เพิ่มประสิทธิภาพการเผยแผ่ธรรมะได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การสื่อสาร; การเผยแผ่ธรรมะ; ยุคดิจิทัล; พุทธลีลา ๔; สื่อโทรทัศน์

Abstract

This academic article aims to analyze the communication principles of the Educational and Dhamma Dissemination Television Station of Mahachulalongkorn- rajavidyalaya University (MCU TV) in the digital era according to the Four Buddhist Modes of Expression (Buddha-līlā). The objectives of this study were: 1) to study the communication principles of MCU TV in the digital era; 2) to study the Buddhist principles related to the communication of MCU TV in the digital era; and 3) to analyze the communication of MCU TV in the digital era according to the Four Buddhist Modes of Expression. This study employed documentary research and a review of relevant research, together with in-depth interviews with key informants comprising administrators, practitioners, service users, and Buddhist experts. The data collected were analyzed using descriptive analysis.

The findings revealed that the station applied an integrated communication approach by combining modern communication principles with Buddhist teachings through various digital platforms and accessible content suited to contemporary media consumption. The communication process was guided by the Four Buddhist Modes of Expression explanation for clarity, persuasion for appreciation, encouragement for inspiration, and joyful presentation for delight, which enhanced understanding and motivation among audiences. However, limitations were found in audience participation, as communication remained largely one-way. Therefore, developing more participatory communication strategies and adapting content to digital consumer behavior would enhance the effectiveness of Dhamma dissemination in contemporary society.

Keywords: Communication; Dhamma Dissemination; Digital Era; Four Buddhist Modes of Expression; Television Media

บทนำ

ปัจจุบันสื่อสารมวลชนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมโลก ทั้งในด้านข่าวสาร ความรู้ ความบันเทิง และการสร้างทัศนคติของสังคม สื่อโทรทัศน์จึงมิได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อการกำหนดกรอบความคิดและพฤติกรรมของผู้รับสารอีกด้วย ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว รูปแบบการสื่อสารของสื่อโทรทัศน์ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ในบริบทของพระพุทธศาสนา การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนถือเป็นภารกิจสำคัญในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคม การสื่อสารธรรมะในอดีตอาศัยวิธีการเทศนา การบรรยาย และการสั่งสอนโดยตรงจากพระสงฆ์พุทธศาสนิกชน แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคดิจิทัล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป การนำสื่อโทรทัศน์และสื่อออนไลน์มาใช้ในการเผยแผ่ธรรมะจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงหลักธรรมได้สะดวก รวดเร็ว และกว้างขวางมากยิ่งขึ้น^๑ โดยเฉพาะสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนผ่านระบบสื่อดิจิทัล ทั้งทางโทรทัศน์ เว็บไซต์ และเครือข่ายสังคมออนไลน์เพื่อให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจ ความศรัทธา และสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิต

^๑ พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๕-๔๘.

วิเคราะห์หลักการสื่อสารตามหลักพุทธลีลา ๔ ของสถานีโอโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะฯ ๔๑๓

ประจำวันได้อย่างแท้จริง พระพุทธศาสนามีหลักการสื่อสารที่สำคัญเรียกว่า “พุทธลีลา ๔” ได้แก่ สันติสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา^๒ ซึ่งเป็นหลักการสื่อสารที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการแสดงธรรมแก่บุคคลต่าง ๆ อย่างเหมาะสมตามพื้นฐานและความสามารถของผู้ฟัง

แม้จะมีงานวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะออนไลน์อยู่บ้าง แต่ยังขาดการประเมินหรือวิเคราะห์อย่างเป็นระบบผ่านกรอบ “พุทธลีลา ๔” ในบริบทของสถานีโอโทรทัศน์ที่เป็นทางการของสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนาโดยตรง งานวิจัยนี้จึงเข้ามาเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวเป็นการส่งเสริมการสื่อสารของสถานีโอโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสาร กระบวนการนำเสนอเนื้อหา และการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่ผ่านสื่อดิจิทัล อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการสื่อสารทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับบริบทของสังคมยุคใหม่ และสามารถตอบสนองต่อพฤติกรรมของผู้บริโภคสื่อในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมซึ่งเป็นผู้พัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารหรือขาดความรับผิดชอบ ผลกระทบก็อาจขยายไปสู่ทัศนคติและพฤติกรรมของผู้คนในวงกว้าง ความตระหนักในอิทธิพลนี้จึงทำให้หลักการสื่อสารของสถานีโอโทรทัศน์มีความสำคัญยิ่ง เพราะสื่อไม่ได้ทำหน้าที่เพียงรายงานเหตุการณ์ แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างกรอบความคิดเกี่ยวกับสังคมในมิติของการสื่อสาร หลักการสื่อสารที่เป็นระบบช่วยให้โทรทัศน์สามารถถ่ายทอดเนื้อหาอย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพ^๓ ในยุคสื่อดิจิทัลที่เทคโนโลยีการสื่อสารพัฒนาอย่างรวดเร็ว บทบาทของสถานีโอโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะได้เผชิญความท้าทายครั้งสำคัญ แม้โทรทัศน์จะเคยเป็นช่องทางหลักในการถ่ายทอดคำสอนทางศาสนาและองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาสู่สาธารณชน แต่ปัจจุบันผู้ชมจำนวนมากได้เปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่สื่อออนไลน์และแพลตฟอร์มแบบเลือกชมตามต้องการ ส่งผลให้รูปแบบการสื่อสารของสถานีโอโทรทัศน์ธรรมะไม่ตอบโจทย์ผู้ชมรุ่นใหม่เท่าที่ควร ทั้งในด้านความรวดเร็ว การปฏิสัมพันธ์ และความหลากหลายของเนื้อหาสถานีโอโทรทัศน์ที่มีภารกิจด้านการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ จึงต้องเผชิญปัญหาสำคัญหลายประการ ทั้งข้อจำกัดด้านทรัพยากร บุคลากรการผลิตสื่อ และการออกแบบเนื้อหาที่เข้ากับโลกสมัยใหม่ นอกจากนี้ การนำเสนอธรรมะในลักษณะดั้งเดิมที่เน้นการบรรยายหรือถ่ายทอดพิธีกรรมอาจไม่ดึงดูดผู้ชมยุคใหม่ที่ต้องการ เนื้อหากระชับ เข้าใจง่าย และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ดังนั้น การศึกษาปัญหาการสื่อสารของสถานีโอโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบัน จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ทั้งในแง่ประสิทธิภาพของการถ่ายทอดคำสอนและในแง่การรักษาบทบาทของสถาบันพุทธศาสนาในสังคมไทย การเข้าใจปัญหา

^๒ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๗๐.

^๓ พระมหาชูชาติ จิรสุทธิ, “การบูรณาการการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย”, วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๕): ๒๓๑-๒๓๓.

เหล่านี้อย่างเป็นระบบจะช่วยนำไปสู่การพัฒนาสื่อธรรมะให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ และสร้างการสื่อสารที่เข้าถึงประชาชนทุกกลุ่มได้อย่างมีคุณภาพ^๔

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัล
๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรม ที่สัมพันธ์กับการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัล
๓. เพื่อวิเคราะห์การสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัลตามหลักพุทธลีลา ๔

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “หลักการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิถีพุทธยุคดิจิทัล” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในด้านเนื้อหาเอกสารและสัมภาษณ์ (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึก (Key Informants) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการใช้หลักการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิถีพุทธยุคดิจิทัล โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มเป้าหมายสำคัญ จากนั้นนำข้อมูลผลการวิจัยมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอต่อไป

๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องในหลักการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิถีพุทธยุคดิจิทัลหลักพุทธลีลา ๔ ประการและข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ สารานุกรม ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์ งานวิจัย สิ่งพิมพ์ เอกสารอื่น ๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์ และข้อมูลชนิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒) วิเคราะห์ อธิบายความ ดีความและสรุปสาระสำคัญของหลักพุทธลีลา ๔ ประการ ในการพัฒนาหลักการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิถีพุทธยุคดิจิทัล

^๔ ฉัตรสุดา ส่องแสงเจริญ, “รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะสำหรับคนรุ่นใหม่เชิงพุทธบูรณาการ”, วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๗): ๒๘๔-๓๐๐.

วิเคราะห์หลักการสื่อสารตามหลักพุทธลีลา ๔ ของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ธรรมะฯ ๔๑๕

๓) สรุปและนำเสนอสาระสำคัญเกี่ยวกับ“การวิเคราะห์หลักการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอู่ตะเภา” ที่ได้วิเคราะห์แล้วนำไปสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๔) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิและบุคลากรของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และนำข้อมูล ที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมา เพื่อวิเคราะห์หลักการสื่อสารตามหลักพุทธลีลา ๔ ของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ด้านเอกสาร

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย อันเป็นแนวคิด หลักการ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดและแนวทางในการดำเนินการวิจัย

๒. แหล่งข้อมูลด้านเอกสารที่นำมาใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หนังสือทางวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ วารสาร เอกสารทางราชการ กฎหมายระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนเอกสารและข้อมูลจากแหล่งอิเล็กทรอนิกส์ที่มีความน่าเชื่อถือ

๓. การคัดเลือกเอกสาร ผู้วิจัยพิจารณาจากความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ความถูกต้องของเนื้อหา ความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา และความเหมาะสมกับการนำมาใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพตามหลักวิชาการ

๔. ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยการอ่านอย่างละเอียด การพิจารณา และการสังเคราะห์สาระสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสอดคล้องกับประเด็นการวิจัย

๕. ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารถูกนำมาจัดหมวดหมู่ เรียบเรียง และนำเสนออย่างเป็นระบบ เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ อภิปรายผล และสรุปผลการวิจัยต่อไป

ด้านการสัมภาษณ์

๑. ทำหนังสือจากหลักสูตร ถึงสถานที่ที่จะไปเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่กำหนดไว้ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย และขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย

๒. รวบรวมข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัยให้มีความเที่ยงตรง สามารถตรวจสอบและวัดได้ จึงกำหนดใช้วิธีการที่หลากหลายจากข้อมูลการศึกษา เอกสาร ตำรา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญล่วงหน้า โดยกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ตามความสะดวกของผู้ให้ข้อมูล ใช้ระยะเวลาในการสัมภาษณ์ท่านละประมาณ ๔๕-๖๐ นาที โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) บันทึกเสียงและจดบันทึกประเด็นสำคัญ พร้อมทั้งขออนุญาตบันทึกเสียงเพื่อนำมาถอดข้อความอย่างละเอียดต่อไปเพื่อวิเคราะห์ และนำเสนอเชิงพรรณนา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ด้านเอกสาร

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพทางพุทธศาสตร์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเอกสารที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าแหล่งข้อมูลต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพุทธปรัชญา และพุทธธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย ทั้งนี้การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเอกสารมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ผู้วิจัยได้นำเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง มาศึกษา วิเคราะห์ และพิจารณาเนื้อหาอย่างละเอียด เพื่อทำความเข้าใจหลักธรรม แนวคิด และสาระสำคัญที่ปรากฏในคัมภีร์

๒. ผู้วิจัยได้ศึกษาควบคู่กับเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือทางพุทธศาสตร์ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความทางวิชาการ เพื่อใช้ประกอบการอธิบาย ตีความ และขยายความหมายของหลักธรรมตามแนวทางวิชาการ

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเอกสารใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นการวิจัย หลักธรรม และกรอบแนวคิดทางพุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้

๔. ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์เชิงอรรถาธิบายและการตีความตามนัยแห่งพระพุทธพจน์ โดยอาศัยการเปรียบเทียบเนื้อหาในพระไตรปิฎกกับคำอธิบายในอรรถกถาและคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การวิเคราะห์มีความถูกต้องและสอดคล้องตามหลักพระพุทธศาสนา

๕. ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร โดยเชื่อมโยงหลักธรรม แนวคิด และประเด็นทางพุทธศาสตร์เข้าด้วยกัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงสาระสำคัญและแนวคิดเชิงพุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย

๖. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเอกสารถูกนำมาเรียบเรียงและนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิชาการ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการอภิปรายผลและสรุปผลการวิจัยต่อไป

ด้านการสัมภาษณ์

๑. ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำคำสัมภาษณ์จากผู้ถูกสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูล

๒. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล

๓. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาต่างๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการวิจัย

ผลการวิจัย

๑. หลักการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัล

จากการวิเคราะห์หลักการสื่อสาร พบว่า มีลักษณะเป็นการสื่อสารเชิงบูรณาการที่ผสมผสานระหว่างหลักการสื่อสารสมัยใหม่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม โดยสถานีมิได้มุ่งเพียงการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารเท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับการวางแผนเนื้อหา การเลือกใช้ช่องทางดิจิทัลที่หลากหลาย การออกแบบสารให้เข้าใจง่าย และการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้รับสาร ส่งผลให้การเผยแผ่ธรรมะสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวาง รวดเร็ว และสอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคสื่อในยุคปัจจุบัน สถานีดำเนินงานภายใต้พันธกิจของมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ จึงมีการกำหนดนโยบายและแนวทางการสื่อสารที่ยึดหลักธรรมเป็นแกนกลาง ประกอบกับการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัล โดยนำแพลตฟอร์มออนไลน์มาใช้ในการเผยแพร่เนื้อหาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งบุคลากรของสถานีมีความรู้ความเข้าใจทั้งด้านพระพุทธศาสนาและการสื่อสารสมัยใหม่ จึงสามารถออกแบบเนื้อหาและรูปแบบรายการให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการเปิดโอกาสให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งส่งผลให้การสื่อสารมีลักษณะเป็นสองทางและตอบสนองต่อความต้องการของผู้ชมได้ดียิ่งขึ้น

๒. หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัล

จากการศึกษาหลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัล พบว่า สถานีมีการนำหลักพุทธลีลา ๔ ได้แก่ สันตัสสนา (การอธิบายให้ชัดเจน) สมาทปนา (การตั้งใจให้เห็นคุณค่า) สมุตเตชนา (การปลูกเร้าให้เกิด

กำลังใจ) และสัมปหังสนา (การทำให้เกิดความเบิกบานใจ) มาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารอย่างเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับบริบทของสื่อดิจิทัล การสื่อสารในยุคดิจิทัลมีลักษณะเป็นการแข่งขันสูง ผู้รับสารมีทางเลือกในการรับข้อมูลจำนวนมาก การนำหลักพุทธลีลา ๔ มาใช้จึงช่วยให้เนื้อหาธรรมะมีความโดดเด่น น่าสนใจ และสามารถเข้าถึงผู้ชมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ประกอบกับบุคลากรของสถานีมีความรู้ความเข้าใจทั้งในด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ จึงสามารถบูรณาการทั้งสองศาสตร์เข้าด้วยกันได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งการสนับสนุนจากนโยบายของมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ทันสมัย ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้การนำหลักพุทธลีลา ๔ มาประยุกต์ใช้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมการสื่อสารตามแนวพระพุทธศาสนาควรมุ่งให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจ ศรัทธา และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบของหลักพุทธลีลา ๔ อย่างชัดเจน

๓. การสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัลตามหลักพุทธลีลา ๔

จากการศึกษาวิเคราะห์การเผยแผ่ธรรมะของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า มีการบูรณาการหลักพุทธลีลา ๔ เข้ากับกระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่ออย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะให้เข้าใจง่าย ชัดเจน และสอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย อันช่วยลดช่องว่างระหว่างหลักธรรมกับการดำเนินชีวิตของผู้ชมในยุคดิจิทัล ด้านการจูงใจให้เกิดศรัทธา สถานีมีการนำเสนอเนื้อหาที่เชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้รับสารสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง ส่วนด้านการเร้าใจให้เกิดความเพียร พบว่ายังมีข้อจำกัดในการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรม เนื่องจากการสื่อสารส่วนใหญ่ยังเป็นแบบทางเดียว แม้จะใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลก็ตาม ขณะที่ด้านการทำให้เกิดความเบิกบานใจ สถานีสามารถสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลายและน่าติดตามได้ในระดับหนึ่ง ดังนั้น หากมีการพัฒนารูปแบบการสื่อสารให้เน้นการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร และปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคสื่อยุคดิจิทัลมากยิ่งขึ้น จะช่วยให้การเผยแผ่ธรรมะมีประสิทธิภาพและเข้าถึงผู้ชมได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือ “รูปแบบการสื่อสารธรรมะเชิงบูรณาการตามหลักพุทธลีลา ๔ ในยุคดิจิทัล” ซึ่งเป็นแนวทางการสื่อสารที่ผสมผสานหลักพุทธธรรมกับเทคโนโลยีดิจิทัลและพฤติกรรมผู้บริโภคสมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นการสื่อสารที่เข้าใจง่าย สร้างแรงจูงใจ เสริมสร้างกำลังใจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร อันจะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในสังคมยุคดิจิทัล

วิเคราะห์หลักการสื่อสารตามหลักพุทธลีลา ๔ ของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะฯ ๔๑๙

ภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า สถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีการประยุกต์ใช้หลักการสื่อสารร่วมกับเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม โดยให้ความสำคัญกับผู้ส่งสาร เนื้อหา สื่อ และผู้รับสาร เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธธรรมเกิดความชัดเจนและเข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น สอดคล้องกับหลักพุทธลีลา ๔ โดยเฉพาะ **สันติสนา** ซึ่งเน้นการอธิบายธรรมะให้เข้าใจง่ายและเห็นภาพอย่างชัดเจน รองลงมาคือ **สมารถปนา** ที่มุ่งสร้างความสนใจและแรงจูงใจให้ผู้รับสารนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ ขณะที่ **สมุตเตชนา** และ **สัมปหังสนา** ช่วยเสริมกำลังใจและสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมในการรับฟังธรรมะ ผลดังกล่าวสะท้อนว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดสารแบบทางเดียว แต่ควรพัฒนารูปแบบการสื่อสารให้มีความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของผู้รับสารมากขึ้น เพื่อให้การสื่อสารพระพุทธธรรมมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัล ได้ดังนี้

๑. หลักการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาริชาตราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัล

การสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาริชาตราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัล มีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบบูรณาการที่ผสมผสานระหว่างหลักการสื่อสารสมัยใหม่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการนำหลักพุทธลีลา ๔ มาใช้เป็นกรอบในการออกแบบเนื้อหาและกระบวนการสื่อสาร ทั้งในด้านการอธิบายเนื้อหาให้เข้าใจง่าย การสร้างแรงจูงใจ การเสริมสร้างกำลังใจ และการทำให้ผู้รับสารเกิดความพึงพอใจในการรับชม นอกจากนี้ สถานียังมีการปรับตัวเข้าสู่ระบบดิจิทัลอย่างชัดเจน โดยใช้แพลตฟอร์มหลากหลาย เช่น สื่อสังคมออนไลน์ การถ่ายทอดสด และการรับชมย้อนหลัง ส่งผลให้สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ชมได้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง ในบริบทของสังคมในยุคดิจิทัลมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พฤติกรรมผู้บริโภคสื่อเน้นความสะดวก รวดเร็ว และมีส่วนร่วมมากขึ้น สถานีจึงจำเป็นต้องปรับรูปแบบการสื่อสารให้สอดคล้องกับความต้องการดังกล่าว ประกอบกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการบริการวิชาการ แก่สังคม ทำให้การสื่อสารมิได้เป็นเพียงการถ่ายทอดข้อมูล แต่ต้องสามารถสร้างความเข้าใจ ความศรัทธา และการนำไปปฏิบัติได้จริง อีกทั้งบุคลากรของสถานียังมีพื้นฐานด้านพระพุทธศาสนาและมีความตระหนัก ในคุณค่าของหลักธรรม จึงสามารถนำหลักพุทธลีลา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างเป็นรูปธรรม

การศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์การใช้สื่อโซเชียลเน็ตเวิร์กของคนไทยปัจจุบันเชิงพุทธบูรณาการ” สรุปได้ความว่า “โซเชียลเน็ตเวิร์ก” มีความสำคัญในการสื่อสารในสังคมยุคปัจจุบันค่อนข้างมากซึ่งเป็นทั้งสื่อที่มีคุณอนันต์และมีโทษมหันต์ในเวลาเดียวกัน เนื่องจากสื่อมีการพัฒนาตามยุคสมัยเร็วเกินไป ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ ๑. เฟซบุ๊ก (Facebook) ๒. ไลน์ (Line) ข้อดี คือ เป็นการสร้างเครือข่ายสังคม สามารถติดตามข่าวได้อย่างใกล้ชิดสามารถสร้างมิตรภาพกับเพื่อนๆ ในเครือข่ายได้ ส่วนข้อเสียคือ เสียเวลา เสียสุขภาพกาย เสียสุขภาพจิต เสียความสัมพันธ์ เป็นต้นเหตุเหล่านี้อาจเกิดขึ้นได้หากเกิดความหมกมุ่นในการเสพสื่อจนกลายเป็นการหลงใหลผิดปกติ แต่สามารถเลือกรับได้ตามความเหมาะสม คือ การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) เป็นกระบวนการที่สร้างความรู้ความเข้าใจในการสื่อสารในยุคโซเชียลเน็ตเวิร์กในสังคมไทยปัจจุบันมี ๒ ด้าน คือ ๑.ด้านบวก ผู้รับสารจะต้องเข้าใจคุณลักษณะระบบคิดของสื่อแต่ละประเภทเพราะความรวดเร็วของสื่อสมัยใหม่ ๒. ด้านลบ เพราะความรวดเร็วของสื่อสมัยใหม่ ทำให้การควบคุมเนื้อหาสื่อที่ไม่พึงประสงค์ยากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาทางระดับปัจเจกชนได้ เป็นต้น การใช้สื่อโซเชียลเน็ตเวิร์กในประเทศไทยควรประยุกต์หลักพุทธธรรมเชิงบูรณาการกับการใช้สื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ก (๑) ด้านสุขภาพกายหรือสังคมวิทยา คือการปฏิบัติตามหลักเบญจศีลอย่างเคร่งครัด รับผิดชอบหน้าที่ การงานอย่างเต็มที่ มีความประพฤติสุจริตต่อหน้าที่ นำหลักศีลธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการประพฤติ

วิเคราะห์หลักการสื่อสารตามหลักพุทธลีลา ๔ ของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ธรรมะฯ ๔๒๑

ปฏิบัติโดยชอบ (ศีลสิกขา) (๒) ด้านสุขภาพจิต ด้วยหลักพุทธจิตวิทยา คือ การฝึกอบรมจิตโดยการนั่งสมาธิอย่างต่อเนื่องฝึกฝนกำลังใจให้มีความมุ่งมั่นต่อการพัฒนาตนเอง พัฒนางานให้บรรลุเป้าหมาย สามารถควบคุมตนเองแก้ไขปัญหโดยใช้สติและปัญญา(สมาธิสิกขา) (๓) ด้านความรู้ความเข้าใจความเป็นจริง โขเชียลเน็ตเวิร์ก คือ เข้ารับการฝึกอบรมธรรมะแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ฝึกฝนตนเองอย่างสม่ำเสมอ โดยใช้หลักเหตุผลโดยการพิจารณาอย่างรอบคอบ เมื่อเกิดปัญหามีกระบวนการคิดแก้ไขปัญหอย่างเป็นระบบ (ปัญญาสิกขา)^๕

๒. หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ธรรมะมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัล

หลักพุทธลีลา ๔ ได้แก่ สันตัสสนา สมาทปนา สมุเตชนา และสัมปหังสนา มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแพร่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัลอย่างชัดเจน โดยสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบ เนื้อหา และวิธีการนำเสนอรายการ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้รับสารในบริบทสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้พบว่า หลักสันตัสสนาเป็นหลักที่ปรากฏเด่นชัดที่สุด เนื่องจากสถานีให้ความสำคัญกับการอธิบายหลักธรรมให้เข้าใจง่าย ใช้ภาษาที่ร่วมสมัย และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของผู้ชม ขณะที่หลักสมาทปนาและสัมปหังสนามีบทบาทในการสร้างศรัทธาและบรรยากาศแห่งความผ่อนคลายในการรับชม ส่วนหลักสมุเตชนาปรากฏในลักษณะของการส่งเสริมให้ผู้รับสารเกิดกำลังใจและแรงบันดาลใจในการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

การสื่อสารในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องปรับรูปแบบการนำเสนอให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้บริโภค สื่อที่ให้ความสำคัญกับความรวดเร็ว ความเข้าใจง่าย การนำหลักพุทธลีลา ๔ สามารถประยุกต์ใช้กับการสื่อสารมวลชนในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในการเผยแพร่ธรรมในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการเผยแผ่โดยอาศัยสภาพสิ่งแวดล้อม บุคคลและวัตถุสิ่งของ รวมถึงหมู่คณะจารีตประเพณีสามัญสำนึกอุปนิสัยและระดับภูมิปัญญาของผู้ฟัง ว่าอยู่ระดับไหนควรฟังธรรมเบาหรือหนัก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการเผยแผ่อย่างสุขุม คมกิริยาพออธิบายให้คนฟังได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ชักจูงให้คนฟังได้สนใจอยากฟังมีจิตใจคล้อยตามรส แห่งพระธรรมเทศนามากยิ่งขึ้น การเจริญเติบโตทางด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ ได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่ม ผู้ใช้ถึง ๕๐ ล้านคนทั่วโลก รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาด้วย ทั้งในด้านที่เป็นเครื่องมือในการ ศึกษาค้นคว้าการทำวิจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการสื่อสารสนทนาสั่งสอนธรรมะกับบุคคลต่างๆ เนื่องจากมีความสะดวกสบายและเป็นประหยัด

^๕ อุทัย วรเมธีศรีสกุล, โสวิทย์ บำรุงศักดิ์, “วิเคราะห์การใช้สื่อโซเชียลเน็ตเวิร์กของคนไทยปัจจุบันเชิงพุทธบูรณาการ”, วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙): ๑๐๓-๑๒๑.

รวดเร็ว ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์คม ชัด ลึก ได้ทดลอง เข้าไปในเว็บไซต์เฟซบุ๊ก โดยค้นหาคำว่า พระหลวงพี่ พระมหา และ phra เป็นต้น พบว่า มีพระสงฆ์ที่ใช้เฟซบุ๊กในการสื่อสารอยู่จำนวนมากขณะที่พระสงฆ์บางรูปก็ใช้ชื่อเล่น เพื่อไม่ให้ค้นพบได้ง่ายแต่ก็กลับนำรูปถ่ายของตัวเองแสดงไว้ในเฟซบุ๊ก พระภิกษุส่วนมากใช้ในทางที่เหมาะสมต่อสมณะสาธิต เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา แต่ก็มีพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งที่ใช้ระบบสื่อสังคมออนไลน์ (Online Social Media) เช่น อีเมลเฟซบุ๊กแชท ฯลฯ ในทางที่ไม่เหมาะสม สร้างความไม่สบายใจแก่พุทธศาสนิกชน บางกลุ่มจนมีการร้องเรียนดังปรากฏเป็นข่าวจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของเครือข่ายสังคมทำให้ผู้คน ทั่วโลกที่ไม่อาจจะอยู่ในสถานะหรือกลุ่มใดรวมถึงกลุ่มพระสงฆ์ต่างก็ต้องปรับตัวเพื่อเตรียมรับผลกระทบ จากอิทธิพลของเครือข่ายสังคมที่อาจจะมั่งคั่งในด้านสว่างและด้านมืดตามมาพร้อม ๆ กัน ในปีพ.ศ. ๒๕๕๓ เฟซบุ๊กเป็นเครือข่ายสังคมที่ได้รับความนิยมเป็นอันดับหนึ่งทั้งของโลกและของประเทศไทยแต่ก่อนหน้านั้นเครือข่ายสังคมอันดับหนึ่งของไทยคือ ไฮไฟร์ วัน ที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ ผู้เขียนได้เข้าไปดู ความคืบหน้าของสมาชิกเฟซบุ๊กที่เว็บ “ปรากฏว่ามีสมาชิก ๕๕๐ ล้านคนทั่วโลกและประมาณ ๖ ล้านคน ในประเทศไทยไม่เพียงฆราวาสเท่านั้นที่ใช้เครือข่ายสังคมแต่พระสงฆ์ก็มีการนำเครือข่ายสังคม ไปประยุกต์ เพื่อพัฒนาพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสังคมยุคใหม่และคนใช้ไอทีรวมถึงการรักษาศาสนาให้อยู่คู่ สังคมได้อย่างยาวนานไม่ว่ายุคสมัยหรือเทคโนโลยีจะเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใดก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำธรรมะเข้าถึงกลุ่มคนในรุ่นวาย และแซด (Gen Y and Gen Z) ที่เติบโตมาพร้อมกับ เทคโนโลยีก็ทำได้ง่ายขึ้น อนึ่งหากพระสงฆ์ล้าหลังเรื่องเทคโนโลยีหรือไม่มีการปรับตัวนำเทคโนโลยีไปใช้ก็อาจจะเป็นไปได้ว่าพระพุทธศาสนามีโอกาสที่จะค่อย ๆ เลือนหายไปจากสังคมสมัยใหม่ที่ผู้คนส่วนใหญ่ อยู่ในโลกอินเทอร์เน็ต แต่ในทางตรงกันข้ามก็มีการวิพากษ์วิจารณ์กันมากกว่าการที่พระสงฆ์ใช้เครือข่าย สังคมนั้นมีพระสงฆ์บางกลุ่มที่ใช้เครือข่ายสังคมไม่เหมาะสม^๖

๓. การสื่อสารของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษาและเผยแผ่ธรรมะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในยุคดิจิทัลตามหลักพุทธลีลา ๔

สถานีมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธลีลา ๔ ในกระบวนการสื่อสารทั้งด้านเนื้อหา รูปแบบการนำเสนอ และการเผยแพร่ผ่านสื่อดิจิทัล โดยเฉพาะหลัก สันติสนา ที่มุ่งอธิบายเนื้อหาให้เข้าใจง่าย ชัดเจน และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของผู้รับสาร ส่งผลให้การเผยแผ่ธรรมะสามารถเข้าถึงประชาชนได้กว้างขวางมากขึ้น ขณะเดียวกัน หลัก สมาทปนา และ สมุเตชนา ยังสะท้อนผ่านการนำเสนอเนื้อหาที่มุ่งสร้าง

^๖ พระอัครราชภิกษุธี สิริวิฑฒโน, พระรัตนมุนี และพระครูธีรศาสนไพศาล, “กระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ของพระสงฆ์ในสังคมไทย”, วารสารสถาบันวิจัยพุทธธรรม, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔): ๑๐๙-๑๑๐.

แรงจูงใจและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้ชม ส่วนหลัก สัมปหังสนา ปรากฏในลักษณะของการสร้างบรรยากาศการสื่อสารที่เป็นมิตร ผ่อนคลาย และส่งเสริมความสุขทางใจแก่ผู้รับสาร ผลการวิจัยยังพบว่า แม้สถานีจะสามารถประยุกต์ใช้หลักพุทธลีลา ๔ ได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังมีข้อจำกัดในด้านการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้รับสารในสื่อดิจิทัล เนื่องจากรูปแบบการสื่อสารส่วนใหญ่ยังคงเป็นการสื่อสารทางเดียว กล่าวคือ ผู้รับสารมีบทบาทเพียงการรับชมเนื้อหา มากกว่าการมีปฏิสัมพันธ์หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การสร้างแรงจูงใจเชิงลึกและการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมยังไม่เกิดขึ้นอย่างเต็มประสิทธิภาพ

การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อโทรทัศน์ในยุคดิจิทัลยังอยู่ในช่วงของการปรับตัวจากรูปแบบสื่อดั้งเดิมไปสู่สื่อออนไลน์ ซึ่งมีลักษณะของการสื่อสารแบบเปิดและเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ใช้งานมากขึ้น ขณะที่การผลิตรายการธรรมะยังคงยึดรูปแบบการนำเสนอเชิงวิชาการหรือการบรรยายเป็นหลัก จึงอาจไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้บริโภคสื่อยุคใหม่ที่นิยมเนื้อหากระชับ เข้าใจง่าย และสามารถโต้ตอบได้ทันที นอกจากนี้ การแข่งขันของสื่อดิจิทัลในปัจจุบันยังส่งผลให้การสื่อสารธรรมะจำเป็นต้องปรับรูปแบบให้มีความน่าสนใจมากขึ้น โดยยังคงรักษาแก่นสารของหลักพระพุทธศาสนาไว้

สื่อใหม่มีบทบาทสำคัญต่อการสื่อสารธรรมะของพระสงฆ์ไทยในยุคดิจิทัล โดยช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าถึงประชาชนได้อย่างรวดเร็ว กว้างขวาง และไร้พรมแดน ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อออนไลน์ เช่น Facebook เว็บไซต์ และแอปพลิเคชันต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมแก่คนรุ่นใหม่และชาวต่างประเทศ ทั้งนี้ การใช้สื่อใหม่จำเป็นต้องตั้งอยู่บนหลักศีลธรรมและความถูกต้องตามพระธรรมวินัย พร้อมทั้งควรมีการพัฒนาความรู้ด้าน ICT แก่พระสงฆ์ เพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่ธรรมะได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม นอกจากนี้ ผู้เผยแผ่ธรรมะควรมีคุณสมบัติของกัลยาณมิตร มีบุคลิกภาพน่าเลื่อมใส มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม และสามารถสื่อสารให้เหมาะสมกับผู้ฟัง เพื่อให้เกิดศรัทธาและนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง อันจะส่งผลให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน^๓

ผู้สื่อสารควรนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ ช่วยพัฒนาชีวิตและแก้ปัญหาแก่ผู้รับสาร โดยต้องปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตร มีศีล สมาธิ และปัญญา พร้อมใช้วิจารณญาณในการสื่อสารอย่างเหมาะสม พุทธธรรมมุ่งอธิบายความจริงของชีวิตและแนวทางดับทุกข์ โดยมีจิตเป็นแกนสำคัญของการพัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงสามารถทำได้หลายรูปแบบ ทั้งการพูด การเขียน และการปฏิบัติเป็นแบบอย่าง ซึ่งผู้เผยแผ่ต้องมีคุณธรรมและความสัมพันธ์อันดีต่อผู้ฟัง ในปัจจุบัน สื่อออนไลน์และเทคโนโลยี

^๓ พระมหาสมบัติ ธนบุญ, “สื่อใหม่กับพระพุทธศาสนาในการสื่อสารธรรมะของพระสงฆ์ไทย”, ใน เอกสารประกอบการศึกษาเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเทคโนโลยีสารสนเทศ, (มิถุนายน ๒๕๖๓): ๑๔๕-๑๔๘.

สารสนเทศมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง จึงควรใช้สื่ออย่างมีคุณธรรม และไม่บิดเบือนหลักพระธรรมคำสอน เพื่ออรรถาธิบายพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบไป^๔

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑.๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควรกำหนดนโยบายสนับสนุนการพัฒนาสื่อดิจิทัลเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การสื่อสารสามารถเข้าถึงประชาชนได้ทุกมิติ

๑.๒. ควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการผลิตสื่อดิจิทัล การสื่อสารออนไลน์ และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการสื่อสารร่วมสมัย

๑.๓. ควรสนับสนุนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันพระพุทธศาสนา หน่วยงานด้านสื่อสารมวลชน และภาคประชาชน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเผยแผ่ธรรมะในยุคดิจิทัล

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๒.๑. สถานีโทรทัศน์ควรพัฒนารูปแบบรายการให้มีความทันสมัย กระชับ และเหมาะสมกับพฤติกรรมของผู้ชมยุคดิจิทัล โดยเน้นเนื้อหาที่เข้าใจง่ายและเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

๒.๒. ควรเพิ่มรูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เช่น การถ่ายทอดสด การตอบคำถามออนไลน์ หรือกิจกรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้รับสารมากยิ่งขึ้น

๒.๓. ควรประยุกต์ใช้หลักพุทธลีลา ๔ ในทุกขั้นตอนของกระบวนการสื่อสาร ทั้งด้านการผลิตเนื้อหา การนำเสนอ และการประเมินผลการสื่อสาร

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑. ควรศึกษารูปแบบการสื่อสารธรรมะผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลอื่น ๆ เช่น TikTok, YouTube หรือ Podcast เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพของการสื่อสารในแต่ละช่องทาง

๓.๒. ควรศึกษาพฤติกรรมและความคาดหวังของผู้รับสารในแต่ละช่วงวัย เพื่อพัฒนารูปแบบการสื่อสารธรรมะให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายมากยิ่งขึ้น

๓.๓. ควรมีการวิจัยเชิงปริมาณเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารธรรมะในด้านการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

^๔ เมธี เชษฐวิสูตร, “สื่อสังคมออนไลน์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒): ๕๒๑-๕๓๑.

บรรณานุกรม

- ฉัตรสุตา ส่องแสงเจริญ. “รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะสำหรับคนรุ่นใหม่เชิงพุทธบูรณาการ”. วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๗): ๒๘๔–๓๐๐.
- พระมหาชูชาติ จิรสุโข. “การบูรณาการการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย”. วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๕): ๒๓๑–๒๓๓.
- พระมหาสมบัติ ธนปญโญ. “สื่อใหม่กับพระพุทธศาสนาในการสื่อสารธรรมะของพระสงฆ์ไทย”. ในเอกสารประกอบการศึกษาเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเทคโนโลยีสารสนเทศ. (มิถุนายน ๒๕๖๗): ๑๔๕–๑๕๘.
- พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต. “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล”. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม–ธันวาคม ๒๕๖๒): ๔๕–๔๘.
- พระอัครราชภิกษุธีร์ สิริวิฑฒโน พระรัตนมุนี และพระครูธีรศาสน์ไพศาล. “กระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ของพระสงฆ์ในสังคมไทย”. วารสารสถาบันวิจัยพหุวัฒนธรรม. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๔): ๑๐๙–๑๑๐.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- เมธี เชษฐวิสุต. “สื่อสังคมออนไลน์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตพะเยา. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒): ๕๒๑–๕๓๑.
- อุทัย วรเมธีศรีสกุล โสวิทย์ บำรุงภักดิ์. “วิเคราะห์การใช้สื่อโซเชียลเน็ตเวิร์กของคนไทยปัจจุบันเชิงพุทธบูรณาการ”. วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม–มิถุนายน ๒๕๕๙): ๑๐๓–๑๒๑.